

УДК 342.951: 351.74

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2019.8.17>

Правоторова О.М.

д.ю.н., доцент,

професор кафедри адміністративного

і господарського права та правоохоронної діяльності

Херсонський державний університет

МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Постановка проблеми. Наукове розроблення питань методології аналізу адміністративно-правової охорони є одним зі шляхів удосконалення методів пізнання держави і права.

Оптимізація системи заходів щодо забезпечення належного рівня законності та правопорядку в державі, захисту прав і свобод людини та громадянина є невід'ємною умовою становлення України як дійсно демократичної, соціальної, правової держави. Крім того, за умов сьогодення дуже важливо мати уявлення про методологію та методи наукової творчості, оскільки саме на перших кроках оволодіння навичками наукової роботи найбільше виникає питань саме методологічного характеру. Бракує досвіду у використанні методів наукового пізнання, застосуванні логічних законів і правил, нових засобів і технологій. Тому є сенс розглянути ці питання докладніше [1].

Насамперед зазначимо, що кожен новий етап у прогресуванні розвитку науки ознаменований подальшим зростанням значення методологічного порядку [2]. Одним із багатьох свідчень цього є поворот до інтенсивної розробки проблем методології, який характерний нині майже для всіх галузей наукового знання. Така інтенсивність пояснюється потребами більш глибокого проникнення і всебічного пізнання складних процесів суспільного буття і перспектив його перетворення. І це звернення науки до пізнання самої себе є характерною тенденцією її сучасного поступового розвитку [3, с. 21].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Дослідженням методології наукового

пізнання, що має, певно, настільки ж давню історію, як і сама наука, у сучасній науковій літературі надається особливе значення. Загальноновизнано, що наукова революція кінця XIX – початку XX століття породила безпрецедентний спалах інтересу до науки як феномену культури, ініціювала масштабні зусилля наукової спільноти з осмислення власних законів наукової діяльності, її ролі в культурі і суспільстві. Одним із принципових результатів було розгорнення наукових досліджень щодо формування стійких уявлень про методологію науки як відносно самостійний *наддисциплінарний* підхід до проблем наукового пізнання [4, с. 4].

Формулювання завдання дослідження. Отже, методологія аналізу адміністративно-правової охорони має на меті сформулювати чітке уявлення про направлення дослідницького пошуку в межах предметно-об'єктного кола зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Прийнято вважати, що методологічні дослідження незмінно актуальні вже в силу самої сутності науки, набувають особливої гостроти і значущості в періоди корінних перетворень суспільства. Ця теза інтерпретувалась і в юридичній науці [5]. Однак важливо звернути увагу на ту обставину, що в ці періоди будь-яка методологічна проблема може конструктивно досліджуватися тільки за умови розгорнутого звернення науки до своїх філософських підстав, досягнень методології сучасного наукового пізнання, осмислення свого місця в системі наук і її ролі в соціокультурній ситуації [6; 4, с. 58; 7].

Одні автори ототожнюють методологію із загальнотеоретичними проблемами будь-якої науки, інші – з філософією, треті – з діалектикою, четверті – з історичним матеріалізмом, п'яті вважають, що методологія – це самостійна приватна наука, що не збігається з філософією, шості вважають, що вона становить не метод (і не суму методів), а вчення, теорію, науку про метод і методи [3, с. 87].

Однак, як відомо, одна з найпоширеніших позицій зводиться до ототожнення методології з філософією [8]. Звісно, філософія є душею методології, її ядром, оскільки постає не тільки як метод пізнання природи, суспільства і мислення, а й як загальнотеоретична основа будь-якого дослідження [9, с. 72], тому основою методології аналізу адміністративно-правової охорони є онтологічні, гносеологічні та евристичні філософські постулати буття, пізнання та вдосконалення адміністративно-правової охорони, а також концепції та основоположні принципи як права, так і діяльності публічної адміністрації.

Саме поняття «методологія», орієнтуючись на наукові думки, можна розтлумачити як систему визначених способів і прийомів, застосовуваних у певній сфері діяльності (у науці, політиці, мистецтві тощо), як учення про цю систему, загальну теорію методу, теорію в дії [10, с. 19], як вчення про правила мислення в процесі створення теорії науки, як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на яких ґрунтується дослідження і вибір сукупності пізнавальних способів, методів і прийомів, а також як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або про систему методів дослідження [11, с. 4–5].

Найбільш слушні методи дослідження адміністративно-правової охорони – це способи пізнання суспільних відносин у сфері попередження та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які здійснюються публічною адміністрацією на основі норм адміністративного права.

Ми вважаємо, що теорія адміністративно-правової охорони концептуально орієнтована на попередження та відновлення прав і свобод людини й громадянина, тому невід'ємною складовою частиною методології дослідження є міжнародно-правові акти з прав людини. Провідним серед них є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

У юридичній літературі зв'язки методів розглядаються переважно шляхом їх класифікації. Часто методи поділяються за сферою їх застосування на загальні, діалектико-матеріалістичні, методи, загальні для наук, але спеціальні щодо загального права і приватно-правові методи [12, с. 2].

Найбільш слушними методами дослідження адміністративно-правової охорони є загальнофілософські, загальнонаукові, логічні та спеціальні юридичні методи наукового пізнання державно-правової дійсності.

Тож розглянемо детальніше деякі з них:

1) діалектичний метод. Можна стверджувати, що діалектику як метод пізнання започаткував Сократ. Зокрема, він називав діалектикою метод визначення (формування) понять, що мали відображати сутність речей, тобто те загальне, що є, на думку Сократа, незмінним законом для поодиноких виявів речі [13, с. 97; 14, с. 26];

2) системно-структурний метод, який припускає, що всі державно-правові явища розглядаються як елементи систем. Право, держава, їх структурні підрозділи є відкритими системами, що складаються з систем нижчого порядку і належать до ширших систем. Так, первинна частка права (його норма) є частиною цілісної системи права, система права – частиною правової системи держави. Норму права можна пізнати лише в тісному логічному зв'язку з іншими нормами, систему права – у зв'язку з елементами правової системи (законодавством, правосвідомістю, правовою культурою тощо). Найчастіше системно-структурний метод дозволяє досягнути взаємодію держави і права як комплексний процес з

усіма його проявами, простежити зв'язки між причиною і наслідком у державно-правових явищах [15];

3) соціологічний метод, який полягає в дослідженні права не на рівні абстрактних категорій, а на підставі конкретних соціальних фактів. Соціологічний метод містить у собі такі засоби, як аналіз статистичних даних і різного роду документів, соціально-правовий експеримент, опитування населення тощо. Наприклад, засоби аналізу письмових документів (звітів, службових записок тощо) забезпечують достовірність знань про події, факти, необхідні для дослідника [15]. За його допомогою було здійснено соціологічне опитування осіб для виявлення конкретних соціальних фактів;

4) методи аналізу й синтезу. У філософському розумінні аналіз і синтез є методами пізнання дійсності. Сутність аналітичного методу пізнання полягає в поділі (реальному чи мисленому) цілого на частини, у поданні складного як сукупності простіших компонентів і дослідженні властивостей цих компонентів. Потім знання про частини агрегуються в знання про систему в цілому. Але під час поділу системи в процесі аналізу можуть втрачатися суттєві властивості як самої системи, так і окремих, відділених від неї частин. Це зумовлено такими важливими властивостями систем, як цілісність та емерджентність [16];

5) логіко-семантичний метод, який сприяє визначенню понять за допомогою аналізу його ознак, відношень між мовними висловами та дійсністю. Наприклад, цей метод допомагає визначенню понятійного апарату, що застосовується у дослідженні [17];

6) описово-аналітичний метод. Загалом описовий метод з такими його прийомами, як компонентний аналіз, лінгвістичний експеримент, інваріантний аналіз, внутрішньомовне зіставлення, використовують під час аналізу системи засобів вираження первинних функцій семантичного поля та для наочного аналізу іменникових синтагм. Описовий метод із застосуванням прийомів зовнішньої та вну-

трішньої інтерпретації є засобом дослідження стилістичних характеристик номінації. Він передбачає безпосереднє спостереження, аналіз, класифікацію і зіставлення мовних засобів. Описовий та проблемний аналіз культурологічної, лінгвістично-філософської, психологічної літератури використовується в розгляді культурно-типологічних особливостей поняття числа та його специфіки в історії російської культури [18];

7) формально-догматичний (юридико-технічний) метод, який припускає вивчення права як такого, у чистому вигляді, поза зв'язком з економікою, політикою, мораллю та іншими соціальними явищами. Його призначення полягає в аналізі чинного законодавства і практики його застосування державними органами, у виявленні зовнішніх та очевидних аспектів правових явищ без проникнення у внутрішні сутнісні сторони та зв'язки. Він здійснюється за допомогою формально-логічних прийомів аналізу і синтезу, індукції та дедукції, абстракції та інших, що сприяють встановленню зовнішніх ознак правових явищ, їхніх відмінностей одне від одного, виробленню понять та їх визначень у стислих формулах. Прикладами можуть бути поняття «суб'єкт права», «нормативний акт», «гіпотеза», «санкція», «дієздатність», «правоздатність» тощо [16; 19];

8) метод порівняльного правознавства, який припускає порівняння юридичних понять, явищ і процесів і виявлення між ними схожих та відмінних рис. Порівняння дозволяє класифікувати державно-правові явища, з'ясувати їх історичну послідовність, генетичні зв'язки між ними. Використання порівняльного методу в правовій сфері призвело до формування відносно самостійної науки – порівняльного правознавства (порівняння сучасних правових систем світу), а в державній сфері – порівняльного державознавства [16; 19];

9) аксіоматичний метод – це один із способів дедуктивної побудови наукових теорій, у межах якого формується система основних

термінів науки. Із цих термінів утворюється множина аксіом (постулатів) – положень, які не потребують доказів і є вихідними, з яких виводяться всі інші твердження цієї теорії за певними правилами. Формулюється система правил виводу, що дозволяє перетворювати вихідні положення і переходити від одних положень до інших, а також вводити нові терміни (поняття) в теорію. Здійснюється перетворення постулатів за правилами, що дає можливість з обмеженого кола аксіом отримувати безліч доказових положень – теорем [70, с. 30];

10) методи правотворчості і юридичної техніки дозволяють здійснити вдосконалення концептуальних засад і формулювати конкретні пропозиції щодо законодавства в аналізованій сфері;

11) методи граматичного розгляду та тлумачення правових норм сприяли виявленню прогалин й інших недоліків законодавства щодо адміністративно-правової охорони, формування пропозицій вдосконалення [466] та позитивної трансформації.

Висновки. Адміністративно-правова охорона – це інститут адміністративного права, що складається з однорідних норм адміністративного права, правовий вплив яких спрямовано на попередження правопорушень (профілактику злочинів) та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюються за допомогою адміністративного інструментарію – форм адміністративної діяльності публічної адміністрації, засобів адміністративного примусу та адміністративних процедур.

Адміністративно-правова охорона існує через систему адміністративно-правових

норм. Водночас доведено, що вона не може існувати в таких вузьких рамках, визначених державою, вона відображає об'єктивні суспільні відносини, захищає найважливіші цінності, які в певний відрізок часу можуть бути не оформленими формально в джерелах адміністративного права, забезпечується на основі адміністративно-правових норм й одночасно регулюється нормами адміністративного права, які встановлюються не тільки державою, хоча і насамперед нею.

Отже, методологія адміністративно-правової охорони – це учення про загальнонаукові, філософські, загальнологічні та спеціальні юридичні методи наукового пізнання щодо перетворення відомих ідей, теорій, принципів та відомого адміністративного інструментарію адміністративної діяльності публічної адміністрації на новітню вітчизняну теорію адміністративно-правової охорони.

У цілому методологію аналізу адміністративно-правової охорони можна поділити на певні логічно пов'язані між собою складники щодо виявлення об'єкта та формування предмета дослідження на основі філософських методів наукового пізнання, використання наукової літератури та джерел і пам'яток права й емпіричного матеріалу, визначення основних завдань, висунення гіпотез та їх доведення через використання системи загальних і формування спеціальних методів наукового пізнання, узагальнення, формування висновків і практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та адміністративної діяльності публічної адміністрації в аналізованій сфері.

Анотація

У статті визначено, що адміністративно-правова охорона – це інститут адміністративного права, що складається з однорідних норм адміністративного права, правовий вплив яких спрямовано на попередження правопорушень (профілактику злочинів) та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюються за допомогою адміністративного інструментарію – форм адміністративної діяльності публічної адміністрації, засобів адміністративного примусу та адміністративних процедур.

Розкрито методологію адміністративно-правової охорони, до складу якої входять філософські підходи онтології, гносеології та лінгвістичні особливості аналізованого феномену, що базуються як на природно-правових, так й інших теоріях розуміння права, а також теорії позитивізму.

Адміністративно-правова охорона існує через систему адміністративно-правових норм. Водночас доведено, що вона не може існувати в таких вузьких рамках, визначених державою, вона відображає об'єктивні суспільні відносини, захищає найважливіші цінності, які в певний відрізок часу можуть бути формально не оформленими в джерелах адміністративного права, забезпечується на основі адміністративно-правових норм й регулюється нормами адміністративного права, які встановлюються не тільки державою, хоча і насамперед нею.

Ключові слова: відповідальність, адміністративно-правова охорона, загроза, законодавство, національна безпека, суспільні відносини, адміністративно-правовий захист, публічна адміністрація, адміністративно-правові відносини.

Pravotorova O.M. Methodology of administrative-legal security analysis

Summary

Determined that the administrative-legal protection is an institution of administrative law, which consists of uniform rules of administrative law, whose legal influence is directed at the prevention of offenses (crime prevention) and the restoration of violated rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities through administrative tools: forms of administrative activity of public administration, administrative coercion and administrative procedures.

The methodology of administrative-legal guarding, which includes the philosophical approaches of ontology, epistemology and linguistic features of the analyzed phenomenon, which are based both on natural-law and other theories of understanding of law, as well as the theory of positivism, are revealed.

It is concluded that administrative-legal protection exists through a system of administrative-legal norms, and at the same time it is proved that it can not, from the point of view of epistemology of law, exist in such narrow limits as the state determines, it reflects objective social relations, protects the most important values, Which during this period of time may not yet find the formal registration in the sources of administrative law, is provided on the basis of administrative law and simultaneously governed by the norms of administrative law, which will establish not only the state, although it primarily.

Key words: responsibility, administrative and legal protection, threat, legislation, national security, public relations, administrative and legal protection, public administration, administrative-legal relations, administration.

Список використаних джерел:

1. Поняття методології наукових досліджень та її види. ELIB.LUTSK-NTU. 2010. URL: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fb/pesp/2012/12-31/page7.html>.
2. Рассел Б. Очерки об интеллектуальном убожестве. *НГ-Наука*. 1998. №2. С. 15.
3. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). Москва : Аванта+, 2001. 560 с.
4. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки : монография. Екатеринбург, 2001. 264с.
5. Ушаков А.А. Общее понятие методологии. Методология советского правоведения. Свердловск, 1978. 224 с.

6. Хайдеггер М. *Время и бытие*. Москва, 1993. 446 с.
7. Кельман М.С. Наука і методологія: розмаїття наукового пізнання. 2015. С. 148–154. URL: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/kelman_0.pdf.
8. Андреев И.П. *Проблемы логики и методологии познания*. Москва, 1972. 350 с.
9. Алексеев П.В. *Предмет, структура и функции диалектического материализма*. Москва, 1978. 148 с.
10. Бірта Г.О. *Методологія і організація наукових досліджень : навчальний посібник*. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
11. Чмиленко Ф.О. *Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень»*. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2014. 48 с.
12. Фельдман Д.И., Курдюков Г.И., Лазарев В.В. *Теоретические проблемы методологии исследования государства и права*. Казань. 1975. 225 с.
13. Целлер Э. *Очерк истории греческой философии*. Москва : Творчество, 1913. 342 с.
14. Шевчук Р.М. Діалектичний метод у правознавстві: окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 2. С. 25–34.
15. *Метод теорії держави і права*. 2007. URL: <http://readbookz.com/book/176/5718.html>.
16. *Аналіз і синтез у системних дослідженнях*. *ELIB.LUTSK-NTU*. 2014. URL: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fbd/mbg/2012/12-33/page7.html>.
17. *Поняття, зміст та використання методів наукового дослідження*. 2019. URL: <http://diplom.org.ua/pages-619.html>.
18. Аргуткіна О.А. *Концептуально-семантичний і функціональний аспекти мікросистеми «число» : автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.02*. Харків : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2001. 18 с.
19. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права*. Харків : Консул, 2001. 656 с.
20. Бірта Г.О. *Методологія і організація наукових досліджень : навчальний посібник*. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
21. Полковниченко О. *Адміністративно-правове регулювання реалізації правоохоронної функції держави органами безпеки України : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07*. Харків, 2012. 18 с.